

● Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөднин чедиги чыыжынын ээлчег чок бешки сессиязы (1-ги, 2-ги арыннарда).

● СЭКП ТК-ның болгаш ТКК-ның каттыжынар Пленумунун политиктиг медеглели (1-ги арында).

● Статистиканың Тыва республика эргелесин 1990 чылдың түнелдеринин дугайында отчету (3-кү арында).

ШЫН

РСФСР-ниң Компартиязының Тыва рескомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөднин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СӨВӨДИНИҢ ЧЕДИГИ ЧЫЫЖЫНЫҢ ЭЭЛЧЕГ ЧОК БЕШКИ СЕССИЯЗЫ

АМГЫ БАЙДАЛДЫҢ БОЛГАШ ПАРТИЯНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫНЫҢ ДУГАИЫНДА

СЭКП Топ Комитетинин болгаш Топ Контроль Комиссиязының

каттыжынар Пленумунун политиктиг

МЕДЕГЛЕЛИ

Дуң Кызылга, РСФСР-ниң КП-инин Тыва рескомунун Политиктиг чырылышын бажынып Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөднин чедиги чыыжынын ээлчег чок бешки сессиязы бодунуң ажылын ачкан. Сессияны ачкыды тура, Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөднин Даргазы депутат Ч.Д.Б. Ондар мурдунда чарлатканын хүндүн сессияны соңаарлатканы дээш республиканың Дээди Сөвөднин Президиумунуң өмүзөзүндүн буруу-датпазын дилээн. Ол акша солукчуу-биле холбашкан үеде таварык бергенинден ому соңаарлаткан.

Чугаалайгыч-биле кинир турар айтырлар кызыл дээрин ол демдегелээн. Олар-ның күсөлдөн тоңуң соңаал амдылар-биле дөңдүр холбашкан болганда көчүт мерген угааның, далаң чок болурунче депутаттарны кызыртып. Ч.Д.Б. Ондар эте созуңг эртен чылдың түнелдеринге доктааган болган ол түнелдер чок харым-салгалыг чорукту негеп турарын демдегелээн.

Сессияның хүн айтырларын чуугалайгычын ирген. Депутаттар сайгарып көрү кылдыр парлазып айтырларын Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөднин Президиуму киргизген.

1. «Бүдүрүлгелерин, каттыжышкыныларын болгаш организациаларын үндүрүлгелерин дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузуңуң төлөвेलерин дугайында.

2. 1991 чылда Тыва АССР-ниң улус акыл-агынын канчаар ажылдарының база хөгжүлдезин күрүнө план-ың кол-кол көргүзүлгелерин болгаш 1990 чылда Тыва АССР-ниң экономика-ин болгаш социал хөгжүлдезинин планын күсөлдөтүп түнелдерин дугайында.

3. 1991 чылда күрүнениң бюджет системазының, 1991 чылда республика бюджетинин төлөвेलерин дугайында болгаш 1989 чылда, Тыва АССР-ниң күрүнө бюджетинин күсөлдөтүп дугайында.

4. «Республикада кем-херек үлгүлешкенин-биле демиселди күсөлдөтүп талазы-биле соңаарлап болбас хемчеглер дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөднин

чедиги чыыжынын ийги ээлчег чок сессиязынын шиптирлерин күсөлдөтүп турарын дугайында.

5. Тыва АССР-ниң чазак кезигүүлериң томуйлаар дугайында.

6. Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөднин Президиумунуң Чарлыын бадылаар дугайында.

7. Тожу районунуң Азас № 112 сонгулда округундан Тыва АССР-ниң улус депутаттыгын бүрүн эргелерин хуусаадан эрте соңаар дугайында.

8. Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөднин чамдык доктаамал комиссияларының составына өскерилгелер дугайында.

9. Шагаа хүнү байырлаар дугайында.

10. Яңы-бүрү айтырлар.

Тыва АССР-ниң улус депутаты А.А. Каадыр-оол Кызыл хоорайда аш чарлаан хамаатыларын дугайында айтырны хүн айтырыгына киргизип салалдаан. Ол талазы-биле дискуссия сонда улус депутаттардан тургустунган. 7 кижик составтыг комиссияны тургускан. Оң кезигүүлери аш чарлаарың орго-мунет кезигүүлери-биле база ака киргизилер-биле сайгарылың кылдыр оң түнел-ниң сессияга келээр.

Мурдунуң сессияларда чедир көрдүмзүн чамдык айтырларын маңа кирип алган чуугалайгыч талазы-биле депутат Г.И.Эмтин сагалы хүлээп алдынмаан.

Санаалаттыңаң айтырларын чуугалайгыч кылдыр хүлээп алган. Чүгүле 7-ги депутаттын бүрүн эргезин хуусаадан эрте соңаарды-биле холбашкан айтырны, бир дугаарында чуугалайгыч чүгүлде деп санап хүлээп алдынган. Тожу районда Азас № 112 сонгулда округундан Тыва АССР-ниң улус депутаты В.В.Содунамын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелин Даргазынын оракачызыга соңгуктаңы-биле холбаштыр оң депутат бүрүн эргелерин хуусаадан эрте соңаарды дугайында доктаап хүлээп алдынган.

«Бүдүрүлгелерин, каттыжышкыныларын болгаш организациаларын үндүрүлгелерин дугайында» Тыва

ва АССР-ниң Хоойлузуңуң төлөвेलерин дугайында» илеткеди Тыва АССР-ниң Саң-хоо министрствоузуңуң күрүнениң инспекциязының начальниги оракачызы Э.Х.Менчик-оол кылган.

Ук айтыр талазы-биле санап бергенир: Красноярскиниң политехниктиг институтунуң Кызылда филиалының башкызы депутат Г.И.Эпп, РСФСР-ниң КП-инин Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары депутат В.С.Неделин, Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөднин доктаамал комиссия дарагазы А.В.Ковен, № 4 ХИТУ-нуң директору депутат А.П.Суменов, Барыш-Хемчик райкукуму-нун дарагазы депутат С.И.Насынов, Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөднин доктаамал комиссиязының дарагазы А.Н.Шуленин, Тыва АССР-ниң Күртүдүүнүн дарагазынын оракачызы депутат М.К.Куулар, Тыва рес-побсоюз баштаар черинин дарагазы депутат Х.Д.Монгуш, РСФСР-ниң Компартиязының Тыва рескомунун ийги секретары депутат А.И.Ванжа, РСФСР-ниң КП-инин Тыва рескомунун ийги эргелесинин депутат В.С.Нурзат, «Кызыл» агрофирманың дарагазы депутат А.И.Семенов, Тыва АССР-ниң саң-хоо министри К.Д.Ондар.

Сессияны ажылынын үе-инде депутаттар С.А.Кызыл-оол, К.С.Дылак болгаш Улуг-Хем районда болук депутаттар негелдерин ирген. Каа-Хемчик Бүрпел-Хемде ийи негелешкени-биле холбаштыр ипта бойдука хора чедирттин турарын, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелин 1987 чылдың октябрыда хүлээп алганы ош-ту острүр совхозтар тургу-зар талазы-биле доктаа-ның чамдык удуртукчуларын тоомга чок чорудан чедир күсөлттинең келгенин, Улуг-Хем районда тулдуг ажылдарың чептериниң дугайында олар негелде-ринге киргенир. Оларга харылаар кылдыр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лелин Даргазы Ш.Д.Ор-жакка дамчыткан. Ол ышкаң чамдык хамаатылардан бил-диришкенир база сессияга кирген, оларын шиптирлээр

кылдыр харылап турар чер-леринче шиптиркен.

Чугаалайгыч бо айтыр талазы-биле хой сагалар киргенинден ук Хоойлуңуң төлөвेलеринде ажылдаан, бүгүн хүлээп алыр деп шип-тир хүлээп алдынган. Док-таал төлөвेलеринде ажыл-даар комиссияны депутаттар-дан тургускан.

«1991 чылда Тыва АССР-ниң улус акыл-агынын канчаар ажылдарының база хөгжүлдезин күрүнө план-ың кол-кол көргүзүлгелерин болгаш 1990 чылда Тыва АССР-ниң экономика-ин болгаш социал хөгжүлдезинин планын күсөлдөтүп түнелдерин дугайында» илеткеди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелин Даргазынын оракачызы В.В.Салчан кылган.

«1991 чылда күрүнениң бюджет системазының, 1991 чылда республика бюджетинин төлөвेलерин дугайында болгаш 1989 чылда Тыва АССР-ниң күрүнө бюджетинин күсөлдөтүп дугайында» илеткеди Тыва АССР-ниң саң-хоо министри К.Д.Ондар кылган.

Бо ийи айтыр талазы-биле эдеричин илеткеди Тыва АССР-ниң План-бюджет комиссиязының дарагазы В.С.Нурзат кылган. Оң сонда чуугалашкан айтыр-га хамаарыштыр санаал-оң солукчулукту эргезин.

Ол айтырларга хамаа-рыштыр республиканың ак-нын акыл-агы бүдүрүлгелер каттыжышкынының чигини директору депутат М.Ч.А.Монгуш, Тыва агроулетпүр азынелин дарагазынын ора-лакчызы депутат К.Ш.Ялаков, КПТИ-ниң Кызылда филиалының башкызы де-путат Г.Я.Эпп, Тыва-нын автономия орук-тарының төлөвил-сел-те-те-дугут каттыжышкы-нын начальниги депутат В.К.Трофимов, Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөднин Дарга-зынын оракачызы М.С.Козлов, «Сүт-Хол» совхоз-тур директору депутат П.С.Кара-Сал, Тыва АССР-ниң калык камгала министри В.М.Чугур олар санап бергенир.

Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөднин чедиги чыыжынын ээлчег чок бешки сессиязы ажылын бөгүн уламчылаар.

I. Социал-экономика-ин болгаш политиктиг чартыла-ларын шутуму-биле улам ыңайгы үндөшн реформа-ларга политиктиг болгаш эрге-хоойлу байдалдары тур-густунары шыгыны моон-дактар турзажон, үргүл-дөп турарын Пленум дем-дегел тур. ССР Эвилелин демократтыг үндөшнге чартыр дугайында айтыр-ларга депутат тургустунган. Чөвүленин Даргазынын оракачызы В.В.Салчан кылган.

Бичалзакон нийтилед чорудаларының чоруд-дөшүн, болдунган чарты-рылар болгаш чедир кы-дынмаан чүүлдер, оң нит-тинде экономика-ин адырга чартырлар, соора кыл-дынган чүүлдер болза, ыңайгы сөөлү үеде не-дөшн таарымча чок шыгыны болушукчуларын кылдаа-ның болган. Реформа-лар боттандыр талазы-биле прагматик чаа хөдөл-шинерин негелдеш амгы-зы ышкаң, канча-даа ың-дыг эргежон чүгүл тур-баан, а нийтиледеш иштиң сандараашкы амгызы ы-шкаң канча-даа ыңдыг кы-жанышкыныг бооп көр-бөз. Уениң онзагай бай-далында болуп турар.

Чүртүк нийтилед кризис айылдыг чаалаа четкен, оон ыңайлаар болза үе-дөшн ийи социал сил-дишкенир болу берип ма-гат чок. Политиктиг тур-ш-тарын демисел социал даража националлар аразы-нын удуз туркушкунуңу хевиринче шиптиң, а бай-дал эрге-чартыра органи-ларын чоролуудан ховар авес уштупуң, аларыңкы ийишкениринге болгаш хан төгүшкүңүгө чедир турар ыңдыг деисаа-лер-нин саны көвүдөп турар.

ССРЭ-де нийтилед тургу-зуун өскерткени бодунуң согулазы кылдыр шип-тиң алган күштер политиктиг арандаа ам ийишкенин бол-гаш олар каттыжынар ора-лакчы турар. Оларын алыс сагыны — социали-стик шиптиң алышкыныг таламыштарын өскө-чө-чүгүлдең байдалдары кыл-дынган турар чартыла-лар-да дедир хөгжүлдең, чоң-га удуз хевирин сиңишти-рери-дир.

ССРЭ-ниң улус депутат-тары ССЭ-диринин шип-тирлерин чамдык респу-бликаларда херекке алба-ның, ССРЭ Конституция-зын, чүдүлдерин дүрүм чок боду-рга-ны хоойлуңуңуң ордун ийишкенирче оруту хөг-жүлдең, кижинин эргезине халдаашкыныг илгый ко-рушкунуңуң, антидемокра-тич актыларын хүлээп ал-гы-рын болдурган, ол актылар кижилерин удурлашкы-нын өскөдүп, удуз дем-иселче оларын чыгач турар. Национал-чарлыкчы күштер социал чаалап алышкы-нын удузтаарыңче ажык уламыштарын чорудуп, сарыладыр угаандан бол-гаш хоойлуудан найлап удузтар аразынын үс-үс чылдарда интернационал-дыг харылааарын үргедип, на-ционал илгый көөрүнүн өң-не бужар хевирлерин катал тургузуңуң турар. Кижинин болгаш хамаатының деле-гей-де нити хүлээп көрдүгүн эргелеринде бедик кылдыр нациянын эргелерин хо-о-лаан национал-дешин чар-тарлыг суу-чурманын ба-за тургузуңуң турар.

Байдалдың чидилгенге, Прибалтика болгаш За-кавказия республика-ларында халатты болушкун-нар, өскө-даа деисаа-лер-де дүшүрүлүп чоруктуң хев-ир болуп турары ол дээрже бүгү нийтиледеш кыныгы шаштыгы-дыр. Демократтыг чоруду-лар таарымчалыг чартыла-лар үстүрүнүң кырында келген, кижилерин амы-тынын болгаш айыл чок чорунга кыжанышкыны күсөлттөп турар.

Кижилер өлүмгө тава-рышканы-биле холбаштыр каттыжылар Пленумунуң киргизилгенин ийишкенир тур. Амы-думча өлүрүңүң чоруктуу сгалары таарым-чал болгаш тургузушкунуңуң

орунче чуртту катал кий-рер дөш болдунар-ла бүгү чүүлдерин партиязын кыл-дып турарын медегел тур-бис.

Тургузушкунуң келген бай-дал — кижик эргелерин, конституциялыг корум-чурум-ну үзөрүнүн, сандара-дык-чы күштерин талазын-дан чоңун хой болуктеринин үндөшн эрге-ажыктарын кы-загаашкына таварыш-ты-рып, чурттуң Үндөшн Хоой-лузуң хой удаа үзөрүн, төп болгаш республика ор-ганнарының чик көрүп келгенин түнелдир.

Ындыг байдалдарда Пле-нум чуртка конститу-чу ко-рум-чурумун доп-дораан кат-тап тургузары чүгүлде деп санап тур.

Кандыг-даа органир хү-лээп алган болжон кижик эргезин үрөп турар Кон-ституцияга чөрүшкө акты-ларын болгаш доктаа-рыч-кы соңаарлаптай, күш чок болдурар дөш Пленумунуң киргизилгенин туркум тур-рар. Маргылдаагы айтыр-ларын чуугалайгыч көр-ү, хоойлуудуңуң кризисин айып эртер талазы-биле ажыктыг хемчеглерин хүлээп алыр дөш президиумуңуң болгаш сессияларын кат-тыжынар хуралдарын эр-тир-терине чедир бот-боттары-ның аразына бажык хары-лааары тургузарыңче ССРЭ-ниң болгаш респу-бликаларын Дээди Сөвөд-нин улус депутаттары кий-тир турбис.

Пленум хоойлу-дүрүм-дө көрдүмзүн чепсектиг кезек-терин тургузуңуң. Чепсектиг Күштерин болгаш эрге-хоойлу камгалаар органи-ларын чакгыс ай нити күр-үнө структураларын үрөп бол-бас деп санап тур. Күрү-нениң чүгүлде албан черлерин болу армияны, айыл чок чорук болгаш иштиң нити-ректер органиларын хал-даашкыныр болдурбас дөш туркум бис.

Оларын национал, социал байдалында хамаарыш-чокка, совет кижилеринин тайбын чаагай чурттаарына болгаш ажылдарына чо-гуру байдалдарын тургузар, чуртка айыл чок чорукту, корум-чурумун болгаш тай-бын байдалды тургузар ду-гайында чоңун негелдеш Пленум дөшн тур.

Удузтарын найраалы, интернационализм бажык-дарынын өңи чакылдарын хөгжүдери, бистик чуртуушкунуң нацияларын болгаш өзөш санын удуз-тарын чокшүлаштырары-нын, национал бот-амыды-ралдын байдалдарын хүндө-лөшп көөрүнүң оруу-биле чорутуру чүгүлде.

Хамааты тайбын, нити национал чөшпөзөргө — амгы үеде бистик чуртууш-кунуң аш херекти бооп турар чүгүлде бол. Оларын чедип алыры — партиязын өң чү-гүлде политиктиг согулазы. Түс черин онзагай бай-далдарын өөренип көрүп, ажылы чоннарын калбак кезектеринге далай, проф-аилелдерин, аныктарын, херэженирин, хоочуннар-нын болгаш өскө-даа кат-тыжышкыны-биле кыды ажылдадыр тургаш, бо кон-чүгүлде чүгүлде айтыр-ны шиптирлээр талазы-биле чүткүлүг ажылды чоруда-рыңче Пленум бүгү партия организацияларын кыйгы-рып тур.

Совет Социалистик Рес-публикалар Эвилелин кам-галап арттырар дөш сөзүн бөрүнче Пленум комму-нистерин, бүгү хамаатылар-нын кыйгырып тур.

Деп эргелди Совет Соци-алистик Республикаларын Федерациязы болу бистик Эвилелин дөш кепир үе-тин дугайында референду-м-туг белектини тура, комму-нистер чогу-м-на ол туруш-та туруп турар. Референду-м харымсага чоң политикан-нарын күрүнени бузуудуңуң дүжүрүлгенин өңтөк чепсөз апарбай, а совет хамааты-ларын баулу-лаа хосту болгаш угаан-медерелди күсөлдө-сүрүк ийишкенин азын болган турар ужурул.

Амаа боткетел партия-нын бүгү политиктиг ажы-лынын төвүгө тургустунган

турар ужурул.

Пленум эвилелдешке бол-гаш автономия республика-ларын суверенитеттеринин тургустунуң ачканын дө-шн, бистик күрүнениң бау-лу-ла бот-тускайлаң рес-публикаларын болгаш улу-старын чартыңган Эви-лели кылдыр өдө тургуза-рың чүгүлде негелдеш-инде деп көрүп турар.

Эрге-хоойлууду күрүнени тургузарыңче бистик ула-нышкынымыс чайгыш чок. Боттут бүгү хейинги чурттарын — үсүс депутат-тарынын Сөветтеринин, политиктиг партияларын болгаш массалыг шипчээш-киннерин чурттуң хамаа-тыларын дөшкөчөш алыр болза, ук уламыш-кың чүгүлде чычан боттанып болур. Ол чорук конститу-чу тургузушта удузларын, күсөлдөш эрге-чартыгың үндөшненир божанадып түдүк кижилерге удуз чай-гыш чок демисел чоруду-ларын шыгы болу демок-раттардан негеп турар. Чуртка эрге-чартыга хан-кы-зы-биле демократтыг болу ужурул деп, СЭКП санап турар.

III. Социал болгаш национал дүшкүттүг чорукту хан-лазы берген экономика-ды кизис экономика-ин болгаш политиктиг чартыла-ларын темпелерин аразында үзүктөшкенин болу бергенин ужурунда бол-дунган деп, Пленум санап тур.

Ыңайла-даа ыңдыг бер-гел болгаш чорудулар үн-дөшн экономика-ин чартыла-ларга шаптыктап, док-таагыс ужурул. Рынок экономика-ын хөгжүдери-не уламышкынынын хары-даа улам чайгыш чокка боттандырып чорудар херек. Рынок харылааарыңче шиптишкенин үеинде өң-чүнү коллективниг хевир-леринин ужуру-дугу болу-рун мурнаптымаан, бүдү-рүлгелерин экономика-ин тускайлаң чоруну, хосту акыл-агынын нийиатнарын болгаш тывыңгыр ажыл-агыйың чорукту калбарып чоруткан турар ужурул.

Мындыг байдалдарда пар-тиянын социал-экономика-ин политиканын амжалдап турар кижик бүрүнче үрө-түнел-диг болгаш улуз төлөвир-лик калбак таарымчалыг байдал-дарын тургузарыңче, социал камгаладың идегелди нити күрүнө системанын тур-гузарыңче, кижилерин акыл-биле хандыртканын тур-арын чедип алырыңче, өр-төктерин угадырыңче холбаштыр чоңа немелде таламдарын, органиларын индексашкыныг кылы-шаан, чоңун сөөш ханды-рыламы кезектерин, дет-киринең угадырар.

Пленум аграр-үлөштүр сек-торун мурдунда хөгжүдери, оон материал-техниктиг баа-залын бажылаары, чер ре-формаын чорудаар дөш тур-густуңуң турар. СЭКП таары-чынага хамаарыштыр кан-дыг-даа күчүлөшкениге, ажыктыг, үрө-түнелдиг айылдап турар агроулетпүр-структураларын узуткаа-рыңа удуз, аны-агың па-воннарын онзагай байдал-дарын өөренип көрүп тур-ган кым-на черге ажыл-даарын, күзүр болгаш бүдү-рүкчүлүг ажылдап шыдар болдур, оларга черин үн-дүрүп бээр дөш туркум турар.

Пленумунуң киргизилгени ССРЭ-ниң улус депутат-тарынын IV Съездинин амжалдап кылганы чуртта байдалды бажылап өңжик-деринин программанын дө-шн, кышкылыг кел-ленттерин, коммунистерин, социалистик шипти алышкыныг өскө-даа күш-теринин таламдарынын, улуз депутаттарын, бүгү со-вет кижилерин бо дүш-күлүгү үеде организа-тыг болгаш бодун өвөс байдал-ды билчир чорун ийишкенин кыйгырып тур.

Пленум чурттуң эконо-миктиг чакгыс эвин бажы-лаары, өңчүнү күрүнени турганында аны-бүрү хевир-лерге шипчелерин улу-с

чу байдалды болдурары, өңчүнү улуз кезин күш-агызы коллективтерин холуңа дамчыдып бээр дөш демиселди партия ор-ганизацияларынын өң кол болгаш соңаарлап болбас согулаары кылдыр салып турар. Бо бүгүнү күш-ажылды коллективтерге калба-биле далайы алгаш, профбилел организация-рын, хей-нитинин бот-баш-карылазынын органи-лары-биле кыды боттандырып чо-рудар ужурул.

IV. Гуманның үнелг чүүл-дерин болгаш кижилерин моральдыг турмуштарын үрөт турар экономика-ин болгаш националлар аразынын док-таамалчаан дүшкүттүг байдалдан нийтилед могоп турупкан. Нийтиледеш ма-дур-шкынар күчү-тылазын камгалап, байланыштар ху-даагыш култураны болгаш эртерин чамдык төлө-лөшкенин күчүлөш-кенин болгаш хоойлу-дү-румү үзөрүнче кыйгырып турары онза айылды бол-гаш угаан-сарылаа дүш-пейн турар. Социал көр-хөң чок чорукту психоло-г-туг өскүдүшкүңү — узу-ткаашкынынын өң-не массалыг болгаш өң-не көрүчүгү фак-тору болурун билбес кижилер олар авес болба!

Ийиелди болгаш политик-тиг негелдешкенин улам улам чидилгенге бай-далдарында массалыг ин-формация чепсектеринин тур-муштары улуз угулдузыг апар чыдар. Бо талазы-биле коммунистерин, бүгүле демократтыг турмуштүг жур-налистерин согулазы — демократтыг чаалап алыш-кынынын бажы-биле кам-галаары, социалистик чарты-лыганын стратегияын тай-ылгылаары, чартыла-лар-нын илерид болгаш анали-зтери, аде тургустунушкунуңуң удузлашкынынын нугулашкынынын болгаш үлгүлешкенин сойлап бергенир болу.

Кижик бүрүнүң — анык болдун болгаш коочунуң, не кижинин болгаш өң-бү-лениң херэжон ээзинин, ажылуучынын болгаш кул-тура ажылдакчызынын, баш-кыны болгаш өңчинин, да-йыңкынын болгаш тараа-чынын-даа — нийтиледеш чартырынын, чурттуң чак-гыс эвин, бистик хой на-ционалдыг бажык-балгады-нына тайбыны чедип алы-рынын, буниниң чаагай энис согулаарын камгалаар ба-за кижилерин амы-тайы-на болгаш айыл чок чор-у-рунга халдаашкынына ык чокка дузааар азы хар-ын националлар аразынын социал өрт-халазын өскүдөринге киржир бе дээринин дугайында ме-деределдиг хамааты болгаш угаан-болалдыг шиптишкенин кылырынын үеи негеп, Пленум нийтиледеш калбак нити-хамааты болгаш кон-ституция баулуңа үндөш-лөш, сарың каттыжы-ның кыйгырып тур. Чүгүлөш-кып шыңы угаан-болалды-нын үеи, хамааты тайбы-нын камгалаары, бистик эви-лелин чартыры, социал-листик шиптишкенин оруу-биле тургузуңуң шипчээш-кенин дөш харымсалгалы-биле хевирлерин үеи кел-ген.

V. Пленум Персия муғалду-рунда болушкунуңуң айылдыг калбарышкы-нын талазы-биле хань сет-кил дүвүрүшкүңуң ийишкенин, хан төгүшкүңуң соңаарды, догандыр турар хурулдегел дедир эгиттинең каража-когаралы баш удуз болдурбас болгаш шепи ме-деределдиң кийириң КНО-нуң Айыл чок чорук чөвү-ленин резолюцияларын бау-лу-рун политиктиг аргала-рыңче шиптирлөөнүң оруунче шипчелер дөш өр-гөжон чүгүлде немелде ба-жымынын делегей шипти-лешкенин болгаш Катты-жан Нашиллар Организа-циянын мурдунга кылырыңе чурттуң удузугаанын кыл-гырып тур.

Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөднин сессиязының ажылының үеинде, Ондар ОХЕМЧИКТИҢ фотоз.

Бүдүрүлгелерин, каттыжышкыны болгаш организациаларын үндүрүлгелерин дугайында

Күрүнени үндүрүп ин-спекциязын начальниги оракачызы Э.Х.Менчик-оол илеткеди.

Саң-хоо-бюджет харылааарың өдө тургузарың, га үндүрүп реформазың угу-рольду дээрин чазак чүт-талап көрүп турар деп, илеткеди демдегелээн. Оон эчиг согулазы чүд дээрже үндүрүп өңаалдынын деп, социал чөптү болгаш бот-

тур болурун чедип алыры, акыл-агынын канчаар-даа чорудуп турары хамаа-нына, нийтиледеш бүдүрүлгелерин бүгү киргизилгенин кү-рүнө мурдунга үндүрүп та-лазы-биле харымсалгалы-ның экономика-ин байдал-дарын тургузары.

Үндүрүп политиканы бүгү үрүңелер рынокту болгаш түдүк эргелдеш таарыш-тырыңа ажылап турар. Ыңаңаш үндүрүп дугайы-нда

да хоойлулар биске база ыңдыг быра болу ужурул. Амгы үеде рынок экономи-канын байдалдарында ажылдап турар болганы-зы. «Бүдүрүлгелерин, кат-тыжышкыныларын болгаш организациаларын үндү-рүлгелерин дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузуңуң төлө-вेलерин дугайында

удуртукчулар ажылдап кел-ген. Ук Хоойлуңуң төлө-вेलерин Тыва АССР-ниң Мини-стрлер Чөвүлелин, Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөднин доктаамал комиссияларының болгаш республиканың Дээди Сөвөднин Президиуму-нун хуралдарына чуугалаш-кан.

Нийтиз-биле төлөвилең-деткөң, оон-биле чергелеш-кенин

